

KROUŽKOVATEL

Zpravodaj Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM

21

duben 2016

Foto: R. Stehlík

Hnízdní sezóna je opět v plném proudu, a to nejen pro kroužkovatele, ale např. i pro mapovatele hnízdniho atlasu. Ti z nás, kteří se mapování účastní, mi dají za pravdu, že sběr dat se od prací na předešlých atlasech výrazně proměnil, a to nejen metodicky, ale zejména ve způsobu předávání výsledků koordinátorům, které dnes zadáváme online do faunistické databáze ČSO avif.birds.cz. Doba se prostě mění a klade na nás nejen vyšší nároky, ale přináší sebou také výhody. Věřím, že takovou pozitivní změnou bude i nová online databáze pro kroužkovatele, kterou spustíme ve druhé polovině roku.

Část databáze určená pro kroužkovatele je v současnosti již plně funkční, dokončujeme práce na části pro správu dat a posledním velkým úkolem před námi je převod stávajících dat do online databáze. O tom, co nového databáze přinese, se můžeme dočíst ve shrnujícím článku v tomto čísle Kroužkovatele. Je jasné, že spuštěním databáze její vývoj nekončí a že ji budeme dále upravovat podle relevantních připomínek kroužkovatelů. Na druhou stranu mějme na mysli, že nemůže zcela suplovat náš terénní zápisník s celou řadou poznámek, které mají často význam jen pro nás osobně.

Další velkou změnou, kterou přinese konec roku 2016, je definování zaměření kroužkovací činnosti – specializace. Začátkem roku jsme obeslali kroužkovatele, od nichž jsme neměli informace o jejich zaměření z minulých let. Odezva byla velká a reakce veskrze pozitivní, nicméně z odpovědí také vyplývá, že řadě kroužkovatelů není téma specializace stále zcela jasné. Proto jsme do tohoto čísla zařadili článek, který si klade za cíl vysvětlit nejčastější nedorozumění. Naší snahou rozhodně není vylučovat kroužkovatele z našich řad. Myslíme si však, že umět definovat, proč kroužkují ptáky, by měl umět každý z nás bez dlouhého přemýšlení. Z naší činnosti by ale určitě neměla vymizet radost a zájem o ptáky, kvůli nimž to všichni děláme. Proto jsme se nesnažili projekty svazovat přísnými pravidly. Jak ukazuje článek věnující se zimním odchytům, systematicky můžeme chytat v jakémkoliv ročním období a s minimálním vybavením.

Chtěl bych poděkovat všem, kteří řádně odevzdali svá data za minulý rok, a přeji vydařenou sezónu, plnou příjemných chvil strávených u odchytů ptáků.

Petr Klvaňa

Jak je to se specializací

Jaroslav Cepák | krouzkovaci.stanice@nm.cz

Karel Pithart | pith@volny.cz

V několika předchozích číslech Kroužkovatele jsme se obšírně věnovali problematice specializace – tématu byl dokonce věnován celý obsah čísla 19 (duben 2015). Připomeňme, že od 1. 1. 2017 by se všichni kroužkovatelé měli přednostně věnovat určitému druhu nebo problematice. Během letošního roku se tak mají „nespecializovaní“ rozhodnout, čemu se budou nadále věnovat. V březnu letošního roku jsme se 171 kroužkovatelů (tj. těch dosud „nespecializovaných“) dotázali na objekt jejich zájmu. Příjemným překvapením bylo, že většina nejen odpověděla, ale konkrétně uvedla i objekt svého budoucího zaměření. Z některých reakcí ale vyplývá, že ne všichni zcela pochopili náš záměr. Na základě vyhodnocení vybraných odpovědí ještě jednou upřesňujeme obsah a cíle připravované specializace.

1. „Projekty RAS a CES jsou projekty vhodné pro tým lidí, bohužel nemám možnost se do takového týmu začlenit, neboť v mém okolí nic takového neprobíhá. Sám takový projekt nezvládnou a jiné odborné zaměření mě nenapadá. Asi dopadnu jako většina kroužkovatelů, kteří budou muset také svou činnost ukončit“.

Projekt CES je skutečně časově poměrně náročný a vhodný především pro více kroužkovatelů (i když několik projektů je postaveno na činnosti jednotlivce). V případě projektu RAS tomu tak ale není, časová náročnost odvisí výhradně od vybraného druhu/velikosti plochy, o čemž svědčí to, že většinu projektů provádějí kroužkovatelé samostatně. Opět zdůrazňujeme, že cílem specializace **není „ukončení činnosti většiny kroužkovatelů“** – ostatně již nyní se většina (62 %) z celkového počtu 440 držitelů licence nějakým způsobem specializuje. Účelem je především jasnější zacílení a definice naší činnosti – uvědomme si, že při kroužkování manipulujeme s volně žijícími živočichy, jejichž odchyt je pro jiné než výzkumné účely zakázán. Specializace opravdu nemusí být žádná „velká věda“ – stačí se věnovat např. kroužkování malé kolonie vlaštovek v blízké stáji nebo si vybrat projekt typu zimního chytání na krmítku (viz toto číslo Kroužkovatele).

2. „Je to teď se mnou na štíru. Snažím se vyšetřit nějaký čas, ale nějak to moc nejde. Vedu několik firem/jsem na rodičovské dovolené/jsem dlouhodobě v zahraničí ... Ale ke kroužkovací činnosti bych se v budoucnu rád vrátil/a.“

O svoji kroužkovací licenci nepřijdete. Pouze pozastavíte kroužkování na dobu, než se zlepší vaše časové možnosti.

3. „V rámci své kroužkovací činnosti bych se nadále chtěl/a věnovat kroužkování především pěvců.“

Uvedené zaměření je příliš široké a nekonkrétní. Kroužkovatel by měl uvést jakému druhu/skupině/problematice a na jakém území se bude věnovat.

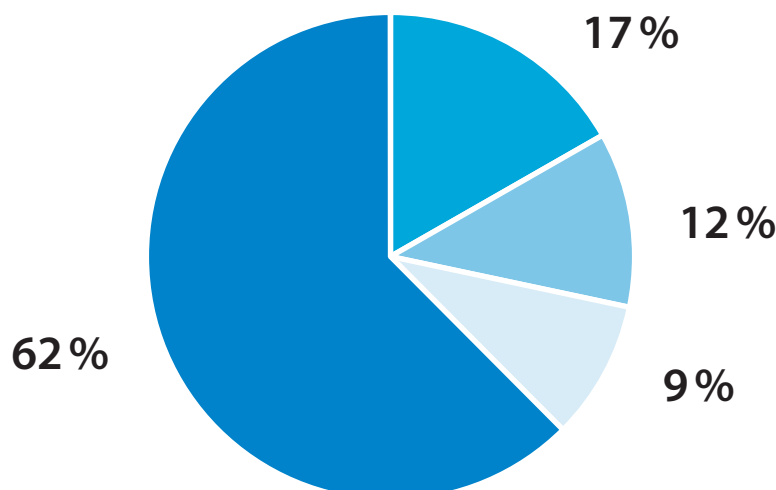
4. „Hlavním důvodem mého kroužkování je osvětová a výchovná činnost (ukázky pro veřejnost)“.

Kroužkování má důležité místo v osvětové a výchovné činnosti. Ostatně bez ukázek kroužkování se neobejde téměř žádná z vycházek pořádaných v rámci Vítání ptačího zpěvu či Festivalu ptactva. Zároveň se ale jedná o velice náročnou a citlivou záležitost a ten, kdo ji provádí, musí mít nadstandardní zkušenosti s kroužkováním a manipulací s odchycenými ptáky. Ty pochopitelně kroužkovatel získává postupně s délkou praxe a počtem odchycených ptáků. Ukázky pro veřejnost jsou v podstatě vyvrcholením kroužkovací praxe a rozhodně nejsou vhodné pro začínající kroužkovatele či „malokroužkovatele“. Podrobně se tématem kroužkování pro veřejnost zabývá článek v Kroužkovateli č. 13 (str. 13-14).

Všem kolegyním a kolegům velice děkujeme za jejich odpovědi týkající se výběru specializace. Množství příznivých a konkrétních odpovědí nás příjemně překvapilo a rozhodně nenacházíme sebemenší důvod k ukončení činnosti „většiny nespecializovaných kroužkovatelů“. S těmi, jejichž odpovědi byly nekonkrétní, zacílení jejich činnosti v následujících měsících individuálně probereme a věříme, že najdeme optimální řešení.

Zastoupení jednotlivých zaměření u kroužkovatelů „specialistů“

- druhová specializace
- projekt CES
- projekt RAS
- hromadné odchytové akce

Projekt CES v České republice v roce 2015

Miroslav Jelínek | mir.jelinek@email.cz

Projekt CES je jedním z důležitých monitorovacích programů, které se zabývají sledováním trendů ptačích populací v souvislosti se změnami životního prostředí. Metodika projektu především sleduje změny ve velikosti hnízdních populací (populačních trendů) běžnějších druhů ptáků, především pěvců. Současně však umožňuje sledovat i změny v reprodukční úspěšnosti populací (hnízdni úspěšnosti) a ve spolupráci s projektem RAS i změny v meziročním přežívání dospělých ptáků. Data takového rozsahu nám zatím dostatečně neposkytuje žádný

jiný projekt zabývající se monitoringem populací ptáků.

V roce 2015 proběhl v České republice již 12. ročník projektu CES. Celkem bylo obsazeno 26 lokalit a na odchycích se podílelo 44 kroužkovatelů (Tab. 1). Proti roku 2014 došlo v odchytových stanovištích jen k malým změnám. Ze zdravotních důvodů musel být zrušen CES u Dolní Lutyně (Karvinsko – severní Morava). Nově byl naopak v r. 2015 zahájen projekt CES u Desné (Svitavsko – východní Čechy). Nepatrně se tím změnil rozsah zastoupení biotopů na od-

chytových stanovištích. Mokřadní biotopy (rákosiny a podmáčené křoviny) tvoří nyní 61 % a 39 % biotopů je zastoupeno suchými stanovišti. Nepatrně pak klesla průměrná délka natažených sítí (110 metrů na jedno stanoviště, 70–176 metrů).

Celkem bylo v roce 2015 v České republice v rámci projektu CES chyceno 84 druhů ptáků v počtu 8 918 ex. (4 617 ad., 4 301 juv.), což je velmi pěkný výsledek. Podobně jako v předchozích letech byl dominantním druhem v sítích rákosník obecný (17,4 %) následovaný pěnící černohlavou (9,8 %), budníčkem menším (7,6 %), rákosníkem zpěvným, rákosníkem proužkováným a sýkorou modřinkou (Tab. 2).

Poměrně příznivá hnízdni sezóna 2014 se zjevně v roce 2015 u řady druhů odrazila ve vysokých počtech odchycených dospělých jedinců. Zřetelně vyšší početnost odchycených dospělých jedinců proti roku 2014 byla v roce 2015 zaznamenána především u kosa černého, červenky obecné, pěvušky modré, pěníce pokřovní, strnada obecného, cvrčilký slávikové a drozda zpěvného. Naopak u vrabce polního a zvonka zeleného počty adultů proti roku 2014 překvapivě výrazně poklesly. Pokles početnosti zvonka zeleného je zřejmě stále následkem úhynů na trichomonózu. Velký pokles početnosti vrabce polního však zůstává zatím nevysvětlený. Proti krátkodobému průměru z let 2010–2014 je v roce 2015 dobře znatelný nárůst početnosti u kosa černého a rákosníka zpěvného. Naopak zřetelný pokles početnosti vykazuje zvonek zelený, budníček větší, vrabec polní a cvrčilka zelená. S opatrným optimismem můžeme dlouhodobě hodnotit rákosníka zpěvného a strnada rákosního, kde po prudkém poklesu snad dochází k zvyšování početnosti.

Ve srovnání s předchozími roky převládalo v roce 2015 po většinu hnízdni sezóny velmi suché a teplé počasí s extrémně malým množstvím srážek. To se na některých stanovištích odrazilo i v nízké hnízdni úspěšnosti chytaných ptáků. Např. na lokalitách Chouč u Bíliny v severních Čechách a Zeměchy u Kralup nad Vltavou ve středních Čechách činil průměrný index hnízdni úspěšnosti (poměr chycených dospělých a mladých ptáků) jen 34 % a 37 %. Na některých jiných stanovištích však byla hnízdni úspěšnost zřetelně vyšší. Nejvyšší průměrný index hnízdni úspěšnosti byl na lokalitách Vlčnov u Uherského Brodu na jižní Moravě (59 %), Průhonice u Prahy a rybník Zbožňov u Červených Janovic ve středních Čechách (shodně 58 %). Proti hnízdni sezóně 2014 došlo v roce 2015 u většiny sledovaných druhů k mírnému poklesu hnízdni produktivity (Tab. 3). Nejvíce je to patrné u červenky obecné, cvrčilký slávikové, sláviky modráčka střevoevropského, drozda zpěvného, pěvuš-

Tab. 1: Přehled lokalit projektu CES v ČR v roce 2015, počty chycených ptáků a délka exponovaných sítí

kód	lokalita, okres	začátek akce	počet ex. +1K	počet ex. 1K	celkem ex.	sítě (m)	ex./m
9	Heřmanský stav, OV	2004	277	346	623	118	5,28
14	rybník Baroch, PA	2004	256	249	505	104	4,86
7	rybník Řežabinec, PI	2004	206	152	358	76	4,71
26	rybník Zbožňov, KH	2008	139	194	333	71	4,69
35	Žehuňský ryb. II, KO	2012	251	221	472	105	4,50
44	Desná, SY	2015	156	187	343	81	4,23
37	Průhonice, PH	2012	235	329	564	144	3,92
43	Mokřiny U Vomáčeků, CB	2014	238	257	495	133	3,72
41	Zeměchy II, ME	2013	273	164	437	120	3,64
38	Bohdanečský ryb. III, PA	2012	130	120	250	70	3,57
39	Semechnický ryb., RK	2013	198	130	328	92	3,57
30	Velký Tisý, JH	2009	168	166	334	96	3,48
20	Záhlinice, KM	2005*	210	227	437	146	2,99
22	Lhotka, ME	2005	131	105	236	79	2,99
11	Postřekov, DO	2004	128	91	219	74	2,96
34	Novozámecký ryb. II, CL	2011	242	148	390	132	2,95
40	ryb. Labuť, ST	2013	131	113	244	84	2,90
18	Hledsebe, ME	2004	124	100	224	84	2,67
12	rybník Velký Košíř, SY	2004	182	155	337	140	2,41
6	Čekanice, ryb. Ovčín, ST	2004	90	106	196	82	2,39
42	Střelnice Kolvín, RO	2014	163	195	358	150	2,39
33	Vlčnov II, UH	2010	145	209	354	178	1,99
24	Chouč, TP	2007	150	77	227	122	1,86
31	Zadní Kopanina, AA	2010	136	85	221	120	1,84
27	Dubové Mlýny, CB	2010	92	61	153	91	1,68
23	Choteč, PZ	2007	166	114	280	168	1,67

*) v roce 2010 odchyt přerušen

Kroužkovatelé: 6 – Louda P., 7 – Šebestian J., Chaloupka M., 9 – Haluzík M., Henk van Hattem, 11 – Bošek V., 12 – Urbánek L., 14 – Česák J., 18 – Novotný K., Svoboda I., 20 – Chytil J., Sitko J., Vymazal M., 22 – Novotný K., Svoboda I., 23 – Novák F., Hejzlar J., 24 – Vaník J., Vaníková A., 26 – Kavka M., Křivský J., 27 – Chaloupka M., 30 – Cepák J., Klvaňa P., Kučera K., 31 – Kubiček J., Sládeček M., 33 – Pavelčík P., 34 – Lumpe P., Pudil M., Ticháček M., 35 – Jelínek M., 37 – Štandl V., Osoba V., 38 – Bárta F., Horák J., 39 – Hlaváček J., Hlaváček J., 40 – Louda P., 41 – Novák F., 42 – Homolka P., 43 – Havlíček J., Nácar D., Vlček J., Beránková J., 44 – Jelínek V., Buben F., Klejch V.

Tab. 2: Druhové složení a počty nejčastěji chytaných druhů ptáků v rámci projektu CES v roce 2015

Druh	Celkem +1K	Celkem 1K	Celkem ex.	Druh	Celkem +1K	Celkem 1K	Celkem ex.
rákosník obecný	897	652	1549	rákosník velký	63	39	102
pěnice černohlavá	398	472	870	pěvuška modrá	69	31	100
budníček menší	262	415	677	vrabec polní	52	44	96
rákosník zpěvný	356	277	633	budníček větší	36	49	85
rákosník proužkovaný	314	292	606	cvrčilka slavíková	42	34	76
sýkora modřinka	168	338	506	pěnkava obecná	49	24	73
kos černý	254	233	487	sýkořice vousatá	12	56	68
sýkora koňadra	169	317	486	vlaštovka obecná	44	24	68
strnad rákosní	156	91	247	ledňáček říční	11	49	60
pěnice slavíková	138	54	192	stehlík obecný	42	11	53
pěnice hnědokřídlá	108	74	182	dlask tlustozobý	36	16	52
červenka obecná	62	118	180	strakapoud velký	24	23	47
strnad obecný	129	33	162	sýkora lužní	14	31	45
pěnice pokřovní	98	58	156	brhlík lesní	24	21	45
drozd zpěvný	77	77	154	zvonek zelený	30	15	45
slavík modráček	75	45	120	mlynařík dlouhoocasý	28	16	44
ťuhýk obecný	83	29	112	moudivláček lužní	7	34	41

Tab. 3: Změny indexu početnosti a hnízdní produktivity vybraných druhů ptáků v rámci projektu CES v ČR v roce 2015 ve srovnání s rokem 2014 a průměrem z let 2010–2014 (významný podprůměr je vyznačen šedým podkladem a významný nadprůměr modrým tučným textem)

Druh	Změna indexu početnosti ad.		Změna indexu hnízdní produktivity	
	2015/2014	2015/2010–14	2015/2014	2015/2010–14
pěvuška modrá	+57%	+25%	-12%	+3%
červenka obecná	+72%	+16%	-16%	-4%
slavík obecný*)	+9%	-8%	-11%	-9%
slavík modráček středoevr.	+14%	+25%	-13%	-2%
drozd zpěvný	+33%	+5%	-12%	-3%
kos černý	+75%	+57%	-8%	0%
pěnice černohlavá	+9%	-18%	-5%	+7%
pěnice slavíková	+23%	-1%	+1%	-1%
pěnice hnědokřídlá	+3%	-16%	+2%	+4%
pěnice pokřovní	+50%	-1%	-8%	+9%
rákosník velký	+2%	-4%	+9%	+13%
rákosník zpěvný	+16%	+29%	+11%	+9%
rákosník obecný	-3%	-9%	+1%	+3%
rákosník proužkovaný	+17%	-17%	+3%	+9%
cvrčilka slavíková	+40%	+14%	-14%	-6%
cvrčilka zelená	+14%	-39%	-5%	-2%
budníček menší	-1%	+4%	+1%	+2%
budníček větší	-14%	-60%	+4%	+13%
sýkora koňadra	+28%	+22%	-8%	-3%
sýkora modřinka	+12%	+10%	-8%	-4%
ťuhýk obecný*)	+7%	+16%	-6%	+4%
vrabec polní	-37%	-42%	-7%	-11%
zvonek zelený*)	-21%	-60%	+6%	+12%
strnad obecný	+48%	+9%	-4%	-7%
strnad rákosní	+11%	-1%	-4%	0%

ky modré a slavíka obecného. Zřetelně vyšší hnízdní úspěšnost byla zaznamenána jen u rákosníka zpěvného. Při srovnání s pětiletým průměrem z let 2010–2014 je pak v roce 2015 znatelný pokles hnízdní produktivity u vrabce polního. Naopak rákosník velký, budníček větší a zvonek zelený vykazují vyšší úspěšnost hnízdění. Z dlouhodobého hlediska (2004–2015) se zatím trend hnízdní produktivity jeví u sledovaných druhů ptáků poměrně stabilní s častými většími meziročními výkyvy.

Ze zajímavějších druhů byla v roce 2015 poprvé v rámci CESu chycena na rybníce Velký Tisý samice kopřivky obecné. Z ostatních druhů byli v roce 2015 chyceni např. chřástal vodní (celkem 3 ex. – po 1 ex. ryb. Baroch, Lhotka, a Žehuňský ryb.), vodouš kropenatý (1 juv. Lhotka), kalous ušatý (1 ad. Vlčnov), žluna šedá (1 ad. Záhlínice), kukačka obecná (1 ad. Heřmanský stav), skřivan polní (1 ad. ryb. Labuť), slavík tmavý (1 ad. Průhonice), drozd brávník (1 ad. Dubové Mlýny), žluva hajní (1 ad. Dubové Mlýny) a strnad luční (5 ad. Zeměchy, 1 ad. Žehuňský rybník). Poměrně vysoké jsou počty chycených krutihlavů obecných (24 ex. na osmi lokalitách – 7 ex. Chouč, po 4 ex. Choteč, Zadní Kopanina a stělnice Kolvín, 2 ex. Vlčnov, po 1 ex. ryb. Řežabinec, Záhlínice, a Žehuňský ryb.), jiříček obecných (11 ex. na třech lokalitách – 7 ex. ryb. Labuť, 3 ex. Zeměchy, 1 ex. ryb. Zbožňov), pěnic vlašských (20 ex. na dvou lokalitách – 16 ex.

*) relativně malý vzorek populace

střelnice Kolvín, a 4 ex. Chouč), moudivláčků lužních (41 ex. na šesti lokalitách – 27 ex. Velký Tisý, 7 ex. Heřmanský stav, 3 ex. Žehuňský ryb., 2 ex. ryb. Zbožňov, a po 1 ex. Se-mechnický ryb., Zeměchy) a hýlů obecných (14 ex. na čtyřech lokalitách – 7 ex. střelnice Kolvín, 4 ex. Lhotka, 2 ex. Průhonice a 1 ex. Hledsebe). Naopak u hýla rudého byl chycen jen jediný protahující pták u Žehuňského rybníka na Kolínsku! Rovněž počty odchycených sýkořic vousatých (68 ex. na pěti

místech – 30 ex. Heřmanský stav, 21 ex. Velký Tisý, 11 ex. Novozámecký ryb., po 3 ex. Žehuňský ryb., a ryb. Baroch) zůstávají daleko za maximy z let 2005–2009.

Projekt CES má dlouhodobý charakter a patří mezi priority kroužkovací stanice i Společnosti spolupracovníků kroužkovací stanice. Určitým problémem akce CES v České republice zůstává nerovnoměrné rozložení odchytových lokalit. Absence odchytových lokalit se týká především Mora-

vy, Českomoravské vrchoviny a západních Čech. Noví spolupracovníci jsou vždy vítáni. Pro akci CES je za určitých podmínek vhodná každá lokalita (bez ohledu na biotop), kde lze během jedné hnízdní sezóny chytit alespoň 100 ptáků nebo lokalita s početným výskytem málo chytaného druhu (typicky např. hýl rudý, sýkora uhelníček, sýkora parukářka apod.). Důležité je však vytrvat a provádět akci na stejném místě minimálně po pět let.

Projekt RAS

Sedmý rok s projektem RAS

Zdeněk Valeš | zetval@volny.cz

Projekt RAS (Retrapping Adults for Survival) se za dobu své existence již plně začlenil mezi monitorovací programy sledující trendy početnosti ptačích populací v závislosti na změnách okolních podmínek jak na hnízdištích, tak i na zimovištích. Bere si za cíl sledovat meziroční míru přežívání u jednotlivých ptačích druhů. Zejména u těch, které nejsou pravidelně odchytávány v projektu CES, protože je jejich odchyt komplikovanější, nebo jejich teritoria jsou rozsáhlá, případně se nacházejí v městské zástavbě. V některých případech je nutné k jejich opakovanému odchytu či odečtení využít i barevné kroužky či jiné značky.

Loňský rok lze pro projekt RAS považovat za úspěšný. Úctyhodný je zejména počet kroužkovatelů, kteří se projektu úspěšně věnovali a koncem roku zaslali svá data. Celkem se podařilo shromáždit data od 44 kroužkovatelů ze 48 studií, věnujících se 20 druhům ptáků. Oproti předchozímu roku přibýly 4 nové projekty, 2 projekty byly obnoveny a pouze jeden ukončen. Celkem bylo okroužkováno 3 348 dospělců a podařilo se znovu odchytit 684 dospělých jedinců z předchozích let.

K již sledovaným druhům letos nepřibyl žádný nový, a tak nové projekty „pouze“ rozšířily počty již stávajících. Martin Vavřík přidal na své lokalitě Sobotín (SU) ke svým probíhajícím projektům králíčka ohnivého a sýkory uhelníčka do třetice projekt věnující se šoupálkovi dlouhoprstému. Jiří Malina se začal v lesích v okolí Těptína (PH) věnovat odchytům budníčka lesního. Václav Jelínek společně s Františkem Bubnem si přidali k odchytům vlaštovek na svých lokalitách v Chotovicích (SY) i hnízdící jiříčky obecné. Počty odchytávaných lindušek lesních pak rozšířil i Jan Matouš na lokalitě u Kácova (KH).

Stále platí, že klíčem k úspěšnému projektu v rámci RAS je dostatečný počet odchycených a kontrolovaných ptáků na lokalitě. Zdá se, že u většiny druhů se daří naplňovat pravidlo odchycení minimálního počtu 40–50 jedinců. Mezi velmi úspěšné projekty patří dlouhodobě odchty rákosníků velkých na Mutěnických rybnících. Vysoké kroužkovací úsilí přináší dlouhodobě vynikající výsledky. Velkých počtů odchycených jedinců dosahují kroužkovatelé i v projektech, věnujících se vlaštovkovitým ptákům. Je potěšitelné, že nevrůstají jen počty odchycených jedinců, ale přibývají i nové projekty v rámci celé naší republiky. Velký zájem si získaly lesní druhy pěvců. Vedle již zavedených projektů králíčků ohnivých, šoupálků dlouhoprstých a budníčků lesních se rozšiřují počty odchycených sýkor uhelníčků a lindušek lesních. Je možné, že je to dáno i tím, že se u stálých druhů rozšířilo odchytové období již na měsíc březen a těmto druhům se lze věnovat již od brzkého jara. Stálíci v dlouho-

dobém sledování a pravidelném odchytu je projekt Jana Stríteckého věnovaný lejsku bělokrému. Podrobně se můžete s tímto projektem seznámit ve Zprávách RAS číslo 5. Lze říci, že pečlivá každoroční práce věnovaná odchytům budkové populace přináší velké množství dat nejen o dospělých lejscích bělokrkých, ale i o okroužkovaných mláďatech. Jediným druhem, u něž byl zaznamenán propad početnosti, byla cvrčilka zelená. Velký počet projektů v minulých letech byl způsoben relativně snadným odchycem na hnízdištích. Bohužel lokality, kde se cvrčilky obvykle vyskytují, velmi snadno a rychle podléhají změnám, a tak se mění i početnost cvrčilek. Lépe řečeno cvrčilky z lokalit mizí, a tak není koho sledovat.

Tab. 1: Počty projektů u jednotlivých sledovaných druhů v letech 2009–2015

Druh	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
bramborníček hnědý	1	1	1	1	1	–	–
břehule říční	8	8	9	9	3	6	8
budníček lesní	–	3	4	4	5	5	3
budníček větší	–	–	1	2	1	1	1
cvrčilka říční	1	1	2	2	1	1	1
cvrčilka zelená	4	4	10	10	8	6	4
jiříčka obecná	–	–	–	–	1	2	3
králíček obecný	–	1	1	1	1	–	–
králíček ohnivý	–	–	3	5	5	5	4
krutihlav obecný	1	2	2	2	2	2	2
ledňáček říční	2	2	2	2	2	2	2
lejssek bělokrký	1	1	1	1	1	1	1
linduška lesní	–	1	2	1	1	1	2
modráček střeoevropský	–	–	–	1	1	1	1
rákosník proužkovaný	–	–	1	2	1	1	1
rákosník velký	1	1	2	2	2	2	2
rákosník zpěvný	–	–	–	–	1	1	1
slípka zelenonohá	–	–	–	1	1	1	1
sýkora uhelníček	–	–	–	–	–	4	4
šoupálek dlouhoprstý	–	–	2	4	4	2	2
vlaštovka obecná	2	5	5	4	3	4	4
vrabec polní	1	1	1	1	1	1	1
CELKEM	21	30	48	55	46	46	48

Velký počet jednotlivých projektů v uplynulém roce a dostatečný počet odchycených jedinců ukazuje, že projekt RAS je úspěšným projektem, kterému se věnuje stále více kroužkovatelů. Rád bych

všem kolegům, kteří se do projektu zapojili, poděkoval za jejich kroužkovací úsilí a popřál jim, aby vytrvali i do příštích let.

Tab. 2: Přehled počtů odchycených jedinců a lokalit projektu RAS v ČR v roce 2015

Druh	Nově kroužkování/ retrapy	Číslo projektu a lokalita	Kroužkovatelé
břehule říční	1970/205	3: Polešovice (UH) 4: Liteň (BE) 23: Boršice (UH) 24: Pouzdrany (BV) 27: Záblatí (Mazelov) 28: Lžín (TA) 65: Strakonice (ST) 74: Majetín (OL)	J. Sviečka, P. Pavelčík J. Veselý, F. Novák, Z. Valeš, J. Hejzlar, L. Trna J. Sviečka, P. Pavelčík P. Heneberg, J. Chytil P. Heneberg P. Heneberg P. Louda L. Turčoková
budníček lesní	153/9	22: Všenory-Halouny (PZ) 32: Praha (A) 76: Kamenice (Těptín) (PH)	J. Kubíček J. Kubíček J. Malina
budníček větší	17/5	37: Zabuřany (TP)	J. Vaník, A. Pikešová
cvrčilka říční	6/0	43: Poděbradsko (NB)	L. Urbánek
cvrčilka zelená	50/6	35: Duchcov (TP) 36: Libkovic (MO) 56: Praha (A) 58: Praha (A)	M. Hanzlíková M. Hanzlíková, M. Horák K. Pithart K. Pithart
jiříčka obecná	115/98	66: Vnorovy (HO) 70: Prosečné (TU) 75: Chotovice (SY)	P. Kunčík J. Grúz V. Jelínek, F. Buben
králíček ohnivý	221/5	40: Sobotín (SU) 48: Luby u Klatov (KT) 49: Brnířov (DO) 72: Světlava (PH)	M. Vavřík J. Švejda J. Švejda P. Klvaňa
krutihlav obecný	66/10	14: Bílinsko (TP) 17: Chrast-Bříství (NB)	J. Vaník, M. Horák K. Pithart
ledňáček říční	79/27	7: Ploučnice (CL) 8: Podblanicko a okolí	J. Brožek P. Čech
lejsek bělokrký	36/34	11: VV Dědice (PV)	J. Stříteský
linduška lesní	26/4	44: V. Chlumec (BE) 78: Kácov (KH)	T. Brinke, T. Petrusková J. Matouš
rákosník proužkovaný	20/8	46: Dívčice (CB)	Z. Pletka
rákosník velký	102/72	1: Mutěnické ryb. (HO) 38: výsypka Pokrok (TP)	P. Procházka, M. Požgayová, V. Jelínek, J. Koleček M. Hanzlíková, M. Horák
rákosník zpěvný	19/1	64: halda Buštěhrad (KL)	K. Ort
slavík modráček	46/11	61: Bílinsko (TP)	M. Horák, M. Hanzlíková, J. Vaník, A. Pikešová
slípka zelenonohá	18/27	54: Praha-Troja (A)	K. Pithart a kol.
sýkora uhelníček	192/44	67: Sobotín (SU) 68: Brnířov (DO) 69: Luby u Klatov (KT) 73: Světlava (PH)	M. Vavřík J. Švejda J. Švejda P. Klvaňa
šoupálek dlouhoprstý	51/10	33: Duchcov (TP) 77: Sobotín (SU)	M. Hanzlíková M. Vavřík
vlaštovka obecná	117/101	30: Vidlatá Seč (SY) 31: Chotovice (SY) 62: Cvrčovice (PH) 71: Ostrov (BN)	V. Jelínek V. Jelínek V. Štancl M. Podhráský
vrabec domácí	44/16	12: Dobruška (RK)	V. Volf

Jak určovat naše poddruhy modráčků?

Luděk Petrilák | ludek.petrilak@gmail.com

Bohumír Chutný, Václav Pavel, Stanisław Rusiecki

Rozlišování poddruhů slavíka modráčka bylo vždy velmi nesnadné. V současnosti rozlišujeme na základě velikosti a zbarvení samců ve satebním šatě 11 poddruhů v rámci celého areálu jejich rozšíření. Samice jsou dle literatury považovány za velmi variabilní a téměř nerozlišitelné. U nás se můžeme setkat se dvěma poddruhy, a to slavíkem modráčkem středoevropským (*L. s. cyanecula*) a slavíkem modráčkem tundrovým (*L. s. svecica*). Vzácně se můžeme setkat s poddruhem *L. s. volgae*, který je považován za hybridní a naším územím jen protahuje.

Odlišit od sebe poddruhy jakéhokoliv druhu může být již ze své podstaty problematické. Poddruhy se spolu často kříží v hybridních zónách, a tak se i jejich charakteristické znaky prolínají. Platí to jak pro znaky fenotypové (viditelné a měřitelné), tak pro znaky genotypové. To, co poddruhy od sebe rozděluje, jsou reprodukčně izolační mechanismy. Tedy faktory, které nějakým způsobem od sebe oddělí dané populace. U slavíka modráčka to je například preference biotopu (rákosiny s přítomností vody/tundra) a klimatické zóny, doba přiletu na hnízdiště (březen až duben/květen až červen), preference atraktivních znaků samicemi (barva hrdelní skvrny), zpěv apod.

Za základní rozlišovací znaky mezi „našimi“ poddruhy modráčka považujeme zbarvení centrální skvrny („hvězdy“) na modrém poli v hrudním ornamentu, délku křídla, běháku a ocasu. Při bližším zkoumání celkem 8 evropských populací modráčků (3 populace *L. s. cyanecula* a 5 populací *L. s. svecica*) jsme se zabývali tím, zda jsou nějaké další měřitelné rozdíly mezi populacemi, které by byly konzistentní mezi poddruhy. Zaměřili jsme se jak na biometrické rozdíly (křídlo, ocas, hmotnost, běhák), tak na zbarvení ornamentu, a to u obou pohlaví. Délka křídla a ocasu byla měřena standardní metodikou dle Svensona 1992. Délka tarzu byla měřena trochu odlišným způsobem než je u nás běžné – vnější délka celého tarzu i s oběma klouby, kdy je noha pokrčená. Pro srovnání bylo následně přeměřeno, že tato délka je přesně o 1 milimetr delší než při měření klasickým způsobem (protilehlé kloubní jamky) dle Svensona 1992. Přepočítané hodnoty jsou pak i v následné tabulce.

Biometrika

Dle očekávání měli samci severnějších populací modráčků v průměru delší křídlo a tento rozdíl byl znatelný i mezi poddruhy. Výjimkou byla populace středoevropských modráčků od Sankt Petersburgu, kde měli samci křídlo obdobně dlouhé jako modráčci tundroví. Obdobné výsledky s méně znatelnými rozdíly byly naměřeny i u samic. Z našich výsledků tedy vyplývá, že délka křídla se dá použít jako pomocný znak při rozlišování poddruhů, ovšem rozdíl mezi poddruhy není velký a dochází k výraznému překryvu hodnot tohoto znaku. V praxi je také potřeba počítat i s častým opotřebením per (modráčci se pohybují v husté vegetaci), a tím i s možným zkrácením per. Délka ocasu se podle našich výsledků ukázala jako znak velmi variabilní a mezi poddruhy značně nekonzistentní. Samci modráčků středoevropských měli sice v průměru u většiny populací delší ocas než samci modráčků tundrových, ale u samic nebyl zjištěn měřitelný rozdíl. Překryv dat mezi poddruhy je poměrně značný, a to hlavně u populace středoevropských modráčků z Třeboně, kde měli samci obdobně krátký ocas jako ostatní

populace modráčků tundrových. Tento znak je tedy potřeba považovat za ještě méně spolehlivý než délku křídla.

Hmotnost jedinců studovaných populací byla velmi variabilní a nevykazovala znatelný rozdíl mezi poddruhy. Tato variabilita mohla být způsobena i nejednotnými termíny sběru dat, kdy u různých populací byli jedinci váženi různě dlouho od přiletu ze zimovišť.

Obecně spolehlivým a běžně v terénu sbíraným biometrickým kosterním znakem je délka běháku/tarzu, protože nepodléhá vnějším vlivům. Naměřené hodnoty vykazovaly poměrně malý překryv mezi poddruhy. Tarzus byl delší jak u samců, tak u samic modráčků tundrových. Tento znak lze tedy označit jako nejspolehlivější, nelze jej však používat samostatně.

Zbarvení náprsenky

Náprsenky samců slavíka modráčka jsou charakteristickým znakem pro sledované poddruhy. Hlavní částí pro rozlišení je centrální skvrna – hvězda v modrém poli. U samců slavíka modráčka tundrového je hvězda typicky červená a trojúhelníkového tvaru. Samci slavíka modráčka středoevropského mají hvězdu typicky bílou, menší a kulatého tvaru. Ve všech populacích se však můžeme setkat i s přechodně nebo zcela opačně zbarvenými hvězdami, než je pro dané poddruhy typické. Konkrétně u populací tundrových modráčků se vyskytovalo kolem 10–20 % jinak zbarvených jedinců. U krkonošské populace bylo dokonce zaznamenáno i několik bělohvězdých samců, kteří ale pravděpodobně patří ke středoevropskému poddruhu. Značná variabilita zbarvení hvězd byla zaznamenána u populací středoevropského poddruhu v oblasti Sankt Petersburgu, tato populace však může být blízko hybridní zóny.

Velikost hvězdy samců, respektive její výška a šířka, se mezi poddruhy značně lišila a lze ji použít jako determinální znak. Podobně tomu bylo i u samic, ale rozdíl hodnot byl o něco menší a hlavním rozdílem byla šířka hvězdy.

Při detailnějším hodnocení ornamentu jsme rozdělili náprsenku na několik částí a ty jsme pak porovnávali na základě jejich velikosti mezi jednotlivými populacemi. Samci se nijak významně nelišili v síle černého pruhu. Rezávý pruh, který je založen na hnědém melaninu, je pravděpodobně závislý na celkové kondici a věku. Výška pruhu byla větší u starších jedinců, a to i při porovnání stejných jedinců v průběhu více let. Celková velikost barevné náprsenky nebyla pro podruhy typická, některé severské populace však celkovou velikostí ornamentu mírně vynikaly nad ostatními.

Mapa 1:

Rozšíření jednotlivých poddruhů slavíka modráčka (*Luscinia svecica*). Barva oblastí naznačuje zbarvení hvězdy v ornamentu samců daných poddruhů (převzato z Pavel & Chutný 2013).

Obr. 1: Standardní poloha ptáků při fotografování náprsnek s kalibračním štítkem a měřítkem. Na obrázcích jsou typičtí zástupci :

a) samce modráčka
středoevropského

b) samce modráčka
tundrového

c) samice modráčka
středoevropského

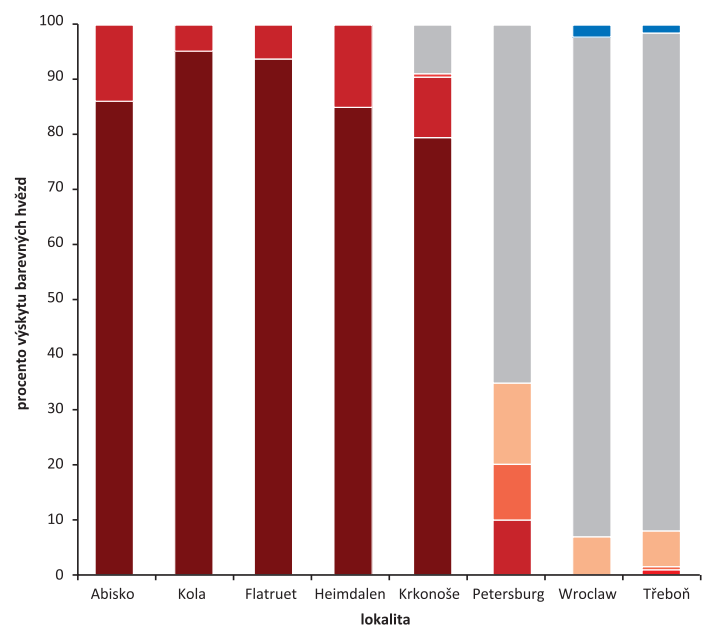
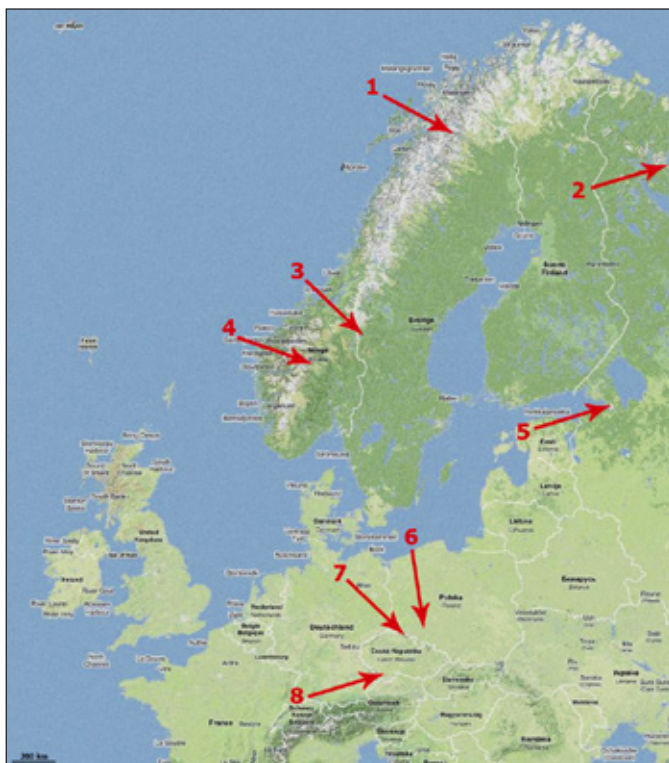
d) samice modráčka
tundrového

Obr. 2: Ukázka různě vybarvených samic obou poddruhů slavíka modráčka

Mapa 2:

Přehled lokalit odchytů slavíka modráčka: 1 – Abisko, 2 – Kola, 3 – Flatruet, 4 – Heimdalen, 5 – Sankt Petersburg, 6 – Wrocław, 7 – Krkonoše, 8 – Třeboň.

Graf 1:

bez hvězdy bílá < 1/3 červená 1/3 červená
2/3 červená > 2/3 červená červená

Graf 1:

Výskyt různě barevných hvězd v ornamentu samců slavíka modráčka (*Luscinia svecica*) v jednotlivých populacích. Abisko (n = 43), Kola (n = 20), Flatruet (n = 16), Heimdalen (n = 20), Krkonoše (n = 157), Petersburg (n = 20), Wrocław (n = 44), Třeboň (n = 201).

Náprsenka samic vykazovala velkou variabilitu u obou poddruhů. Od nebarevných až po plně vybarvené samice připomínající samce. Barevnost samic může být závislá i na věku, ale je zde asi více faktorů, které zatím nejsou známy a které tuto závislost překrývají. Samice modráčků tundrových byly v průměru barevnější – hvězdu měly červenější a měly více modré barvy pod zobákem. S věkem byl výraznější černý pruh v dolní části ornamentu.

Určovací klíč

Ačkoli většina znaků, které se dají na modráčcích zjistit v terénu, samostatně vykazuje značnou variabilitu a jejich spolehlivost pro určení poddruhu je omezená, při použití několika těchto určovacích znaků společně lze s přijatelnou pravděpodobností poddruhy odlišit. Za tímto účelem jsme vypracovali následující klíč. Spolehlivost znaků je řazena od nejspolehlivějších shora dolů. Pro spolehlivou determinaci je potřeba znát pro daný poddruh většinu znaků. U samců jsou nejvíce spolehlivé determinací znaky převažující barva hvězdy a délka tarzu, dále rozměry hvězdy a jako doplňující délka křídla a ocasu. U samic je nejspolehlivějším znakem délka tarzu a šířka hvězdy, dále pak jako doplňující délka křídla.

Tab. 1: Klíč k určování samců jednotlivých poddruhů slavíka modráčka, kurzívou pomocné znaky
(n = *cyanecula* 79, *svecica* 119)

Znak	L. s. <i>cyanecula</i>	Střední hodnota	L. s. <i>svecica</i>
převažující barva hvězdy	bílá	–	červená
tarzus	27,15 ± 0,73	< 27,65 <	28 ± 0,96
šířka hvězdy	9,1 ± 2,73	< 12,4 <	14,6 ± 2
výška hvězdy	9,7 ± 2,82	< 13,9 <	16,7 ± 2,93
křídlo	75 ± 1,79	< 76 <	76,5 ± 2,02
ocas	56,3 ± 2,07	> 55,7 >	55,3 ± 1,78

Tab. 2: Klíč k určování samic jednotlivých poddruhů slavíka modráčka, kurzívou pomocné znaky
(n = *cyanecula* 56, *svecica* 80)

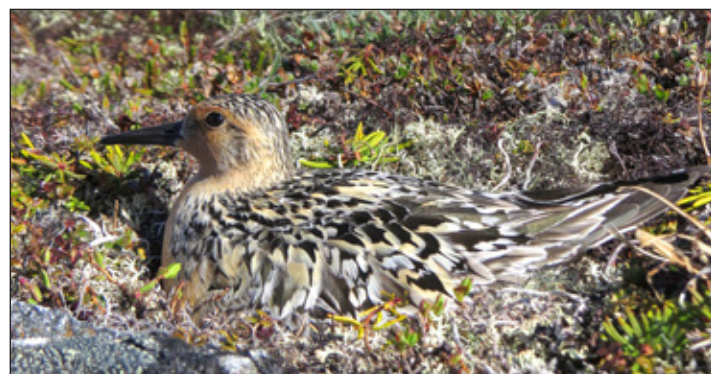
Znak	L. s. <i>cyanecula</i>	Střední hodnota	L. s. <i>svecica</i>
tarzus	26,2 ± 0,99	< 27 <	27,57 ± 0,8
šířka hvězdy	11,7 ± 0,22	< 13,5 <	14,8 ± 0,18
křídlo	71,9 ± 1,75	< 72,8 <	73,5 ± 1,8

Nečekané setkání na horském úbočí Zlatého hřbetu

Vojtěch Kubelka | kubelkav@gmail.com

Zlatý hřbet tvoří nepříliš vysoké kopce v blízkosti města Anadyr na daleké ruské Čukotce téměř co by kamenem dohodil od severního polárního kruhu. Mírné jižní svahy jsou významným hnízdištěm velmi ohroženého jespáka velkého (*Calidris tenuirostris*), celosvětově vůbec největšího zástupce z rodu *Calidris*, kam je v současnosti řazeno 24 druhů bahňáků. Najít hnízdo jespáka velkého, kterých v celé historii ornitologie bylo doposud nalezeno jen několik desítek, bylo cílem naší výpravy do těchto odlehlých končin v polovině června roku 2015.

A mezinárodní výprava pěti Čechů, dvou Dánů a dvou Rusů byla úspěšná. Hnízdo jespáka velkého jsme objevili. A nejen to. Na sousedním kopci se nám podařilo nalézt i hnízdo jespáka rezavého (*Calidris canutus*), u kterého nás čekalo druhý den velké překvapení. Z úhledného hnízda se čtyřmi vejci v mozaice kamenité i lišejníkové tundry, sem tam s příměsí řídkého trsu travin, se zvedl dospělý jespák rezavý, který byl označen barevnými kroužky! Nebyl problém kroužky a dvoupísmenný černý kód „UE“ na bílé vlajce

Obr. 1: Hezký výhled z hnízda jespáka rezavého, Čukotka 2015
Foto: V. Kubelka

odečíst a poté jsme celý zbytek výpravy mohli přemítat o tom, odkud asi pochází „náš“ hnízdící jespák rezavý.

Po návratu do Čech se podařilo s pomocí ruských a australských bahňákářů oslovit čínského kroužkovatele vystupujícího pod jménem J. A., který potvrdil, že „náš“ jespák rezavý byl o více než dva měsíce dříve kroužkován na jarním průtahu v čínské přírodní rezervaci Chongming Dongtan (provincie Shanghai) více než 5000 km vzdušnou čarou daleko od svého hnízdiště. Byť se jedná o doklad předpokládané tahové cesty tamní populace jespáků rezavých, přímé pozorování označeného jespáka rezavého na severní Čukotce doposud chybělo. Naše pozorování je tak důležitým kamenem v mozaice řady australských a čínských zpětných hlášeníh a vhodně dokresluje informaci o tahových cestách jespáků rezavých zimujících v australské oblasti, protahujících podél východoasijského pobřeží a hnízdících v pustinné Arktidě.

Obr. 2: Majitel hnízda opodál svého čtyřvejceho pokladu, Čukotka 2015
Foto: V. Kubelka

Novinky o migraci některých našich ptáků získané pomocí geolokátorů

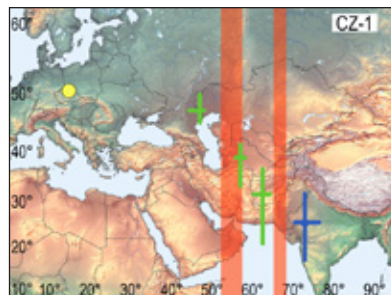
Peter Adamík | peter.adamik@upol.cz

Martins Briedis | briedis.maartins@gmail.com

Bez nadsázky lze říct, že se nám s kolegy splnil chlapecký sen. Poznat odpověď na jednoduchou otázku, jak a kam táhnou u nás hnízdící ptáci. V posledních několika letech jsme měli možnost nasadit geolokátory třem druhům pěvců a rádi bychom se podělili o dosavadní výsledky.

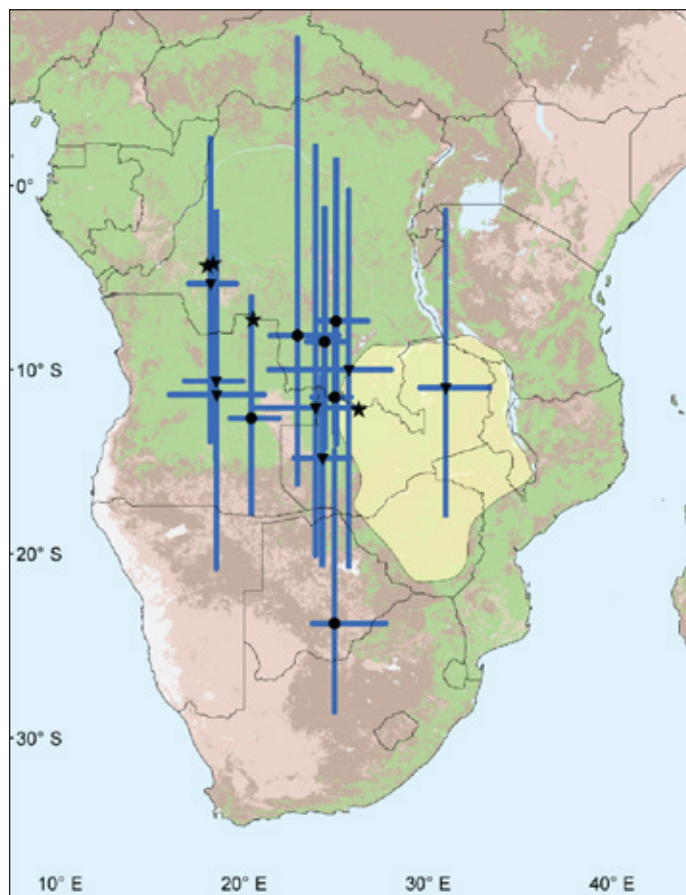
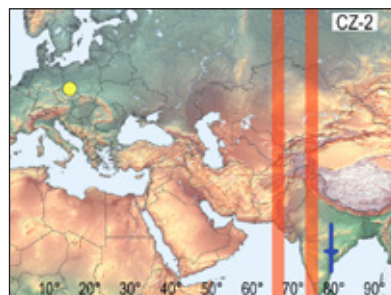
S prvními geolokátory jsme započali již v roce 2011 na lejských bělokrkých na střední Moravě. Velké nadšení z prvních 13 navrátilivších jedinců brzy vystřídal zklamání, když jsme zjistili, že pouze u jednoho ptáka jsou zaznamenána celoroční data. Zbylé geolokátory prostě nefungovaly. Nevzdali jsme to a v pozdějších letech jsme opakovaně a již úspěšně nasadili další geolokátory. Co jsme zjistili? Na Moravě hnízdící lejski bělokrčí zimují hlavně v jižní části Demokratické republiky Kongo a ve východní části Angoly, ale některé jedince jsme lokalizovali i jižněji či východně od hlavního „shluku“ zimujících lejsků (Obr. 1). Lokace sledovaných jedinců se shodovaly s dosavadními čtyřmi africkými zpět-

nými hlášeními okroužkovaných lejsků bělokrkých. Kupodivu ale aktuální mapa zimního rozšíření dle BirdLife International je situována mnohem východněji než naše lokace. Máme za to, že ve východní Africe budou zimovat hlavně ptáci z východněji položených evropských hnízdišť. Dále jsme zjistili, že lejsci opouštějí hnízdiště koncem července. Saharu přelétávají bez zastávky přibližně v její centrální části (kolem 4. září) a na zimovišti se objevují kolem 25. září. Na jarní tah se vydávají kolem 3. března, přičemž Saharu překonávají na začátku dubna. Část výsledků již byla publikována a je volně ke stažení (Adamík et al. 2016), navazující práce připravujeme.

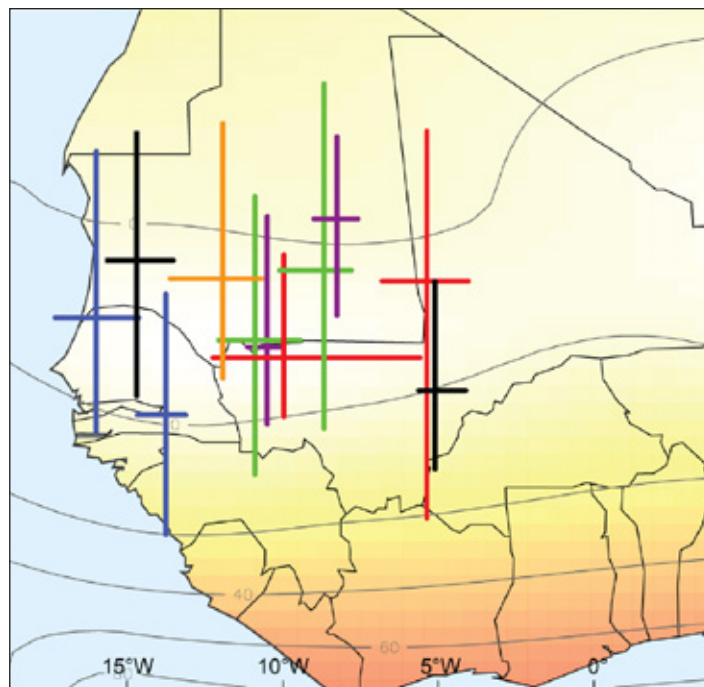
Obr.2: Zimoviště (modře) a tahové zastávky dvou krkonošských samců slavíka modráčka tundrového

Červené sloupce znázorňují rozmezí, kde se ptáci zastavili v době podzimního tahu. Zeměpisnou šířku nešlo z dat určit. U jedince CZ-1 zelené křížky znázorňují tahové zastávky na jaře.

Obr.1: Zimoviště třinácti lejsků bělokrkých z hnízdní populace v Nízkém Jeseníku

Čtyři hvězdičky udávají lokace zpětných hlášení dle databáze EURINGU (2x Švédsko, 1x Maďarsko a 1x Rakousko). Žlutá plocha na východ od lokací lejsků je oficiální zimoviště druhu dle BirdLife International. Rozsah křížků je dán tzv. mezikvartilovým rozpětím – tj. 50% denních lokací se nacházelo v tomto rozpětí a jejich průsečík (medián) lze vnímat jako nejpravděpodobnější místo výskytu.

Obr. 3: Zimoviště šesti lindušek úhorních, které hnízdí v západočeských hnědouhelných výsypkách

Opět je rozsah denních lokací za celé zimní období vyjádřen mezikvartilovým rozpětím. Celkem pět ze šesti jedinců změnilo zimoviště v průběhu několika měsíců. Každý jedinec je znázorněn jinou barvou. Izokliny v pozadí ukazují srážkové úhrny za zimní období.

Další druh, u kterého jsme měli možnost analyzovat data z geolokátorů, je slavík modráček tundrový z krkonošské populace, kterou studují Bohumír Chutný a Václav Pavel. Z deseti jedinců, kterým kolegové nasadili „batůžky“, se vrátili čtyři, přičemž data byla zaznamenána pouze u dvou přístrojů. Každopádně výsledky zaskočily asi každého z nás (Obr. 2). Ptáci letěli do Indie! Bohužel, kvalita záznamů v geolokátorech byla velice špatná, a tak odhad lokace tahových zastávek byl skutečnou výzvou. Dodnes máme silné podezření, že slavíci se na tahu chovají asi velice skrytě, což znemožňuje přesnější lokaci jedinců. Ve stejnou dobu měli k dispozici data od dvou jedinců i norští kolegové a společně jsme zjistili, že naši „tundráci“ vykazují stejné tahové chování jako skandinávští hnízdiči (Lislevand et al. 2015). To jenom posiluje domněnku o skandinávském původu krkonošské hnízdní populace.

Třetím druhem, od kterého již máme data k dispozici, je linduška úhorní. Díky úsilí Václava Berana na hnědouhelných výsypkách se již po první sezóně podařilo získat data ze šesti jedinců. Ukázalo se, že nejnáročnější částí terénní práce je ptáky s geolokátory vůbec zpětně odchytit. Paměť ptáků je očividně velice dobrá. Výsledky ukázaly, že lindušky úhorní jsou opravdovými biotopovými specialisty (Briedis et al. 2016). Nejen hnízdiště, ale i zimoviště se nacházejí v extrémně suché „měsíční“ krajině afrického Sahelu (Obr. 3). Všechny šest jedinců bylo lokalizovaných

do oblasti Mali, Mauritánie a Senegalu, přičemž u pěti jedinců jsme zdokumentovali přesun na druhé zimoviště v rámci jedné sezóny. Zajímavé je i to, že lindušky letěly jihozápadní cestou přes Iberský poloostrov. Přitom se však na podzimním i jarním tahu vždy našel jeden (po každé jiný) pták, který obléтал Alpy východním směrem.

Literatura:

ADAMÍK P., EMMENEGGER T., BRIEDIS M., GUSTAFSSON L., HENSHAW I., KRIST M., LAAKSONEN T., LIECHTI F., PROCHÁZKA P., SALEWSKI V., HAHN S. (2016): Barrier crossing in small avian migrants: individual tracking reveals prolonged nocturnal flights into the day as a common migratory strategy. *Scientific Reports* 6: 21560 / DOI: 10.1038/srep21560. * volně k stažení na internetu

BRIEDIS M., BERAN V., HAHN S., ADAMÍK, P. (2016): Annual cycle and migration strategies of a habitat specialist, the Tawny Pipit *Anthus campestris*, revealed by geolocators. *Journal of Ornithology* 157: 619–626.

LISLEVAND T., CHUTNÝ B., BYRKJEDAL I., PAVEL V., BRIEDIS M., ADAMÍK P., HAHN S. (2015): Red-spotted Bluethroats *Luscinia s. svecica* migrate along the Indo-European flyway: a geolocator study. *Bird Study* 62: 508–515. * volně k stažení na internetu

Několik poznatků z kroužkování lejska malého v CHKO Beskydy

Daniel Křenek | dendrocopos@seznam.cz

Kateřina Ševčíková, Róbert Špilák

Úvod

Lejska malý patří mezi silně ohrožené druhy a je zařazen v příloze I Směrnice o ptácích. V ČR je předmětem ochrany v šesti ptačích oblastech. Pro jeho ochranu je nezbytná nejen znalost rozšíření a populační dynamiky, ale také biologie. Z tohoto hlediska jsou však znalosti o chování naší populace naprosto nedostačující. Lejska malý patří mezi málo kroužkované druhy; do konce roku 2015 bylo okroužkováno 706 jedinců. Důvodem, že lejska malý stojí stranou zájmu kroužkovatelů, je pravděpodobně časově a často i fyzicky náročný odchyt s nejistým výsledkem. Nízké počty odchycených ptáků a zvláště pak retrapů mají za následek, že téměř nic nevíme o fidelitě, filopatii, tahu, zimování a rovněž citelně chybí informace o provázání regionálních populací.

V Beskydech dochází ke dlouhodobému poklesu početnosti hnízdicích párů, což je způsobeno především rychlým úbytkem vhodných biotopů – starých bukových a jedlobukových lesů (Křenek 2006, Křenek & Pavelka 2013). Dá se však předpokládat, že další negativní faktory působí na tahových cestách a v zimovištích. Protože naše možnosti, jak situaci mimo hnízdní lokality zlepšit, jsou omezené, je důležité zajistit co nejlepší ochranu hnízdní populace. Vysoká reprodukční úspěšnost pak může do jisté míry vyrovnávat ztráty způsobené v hnízdní době. Návrh a realizace ochranných opatření ale musí být podloženy kvalitními poznatky, které je možné získat jen dlouhodobým a systematickým kroužkováním regionálních populací. Do roku 2014 byli v CHKO Beskydy lejscí chytáni spíše náhodně. V roce 2014 bylo ve vybraných lokalitách započato s barevným značením. V článku jsou shrnuty první výsledky a zkušenosti. Cílem příspěvku je zvýšit zájem o tento druh mezi kroužkovateli.

Metodika

Odchyty jsou soustředěny zejména do první poloviny května, menší počet odchytů probíhá v červnu. Nejvíce odchytů se uskutečnilo v NPR Mionší během tzv. odchytových víkendů, kterých se účastnili 2–3 kroužkovatelé. V roce 2014 to bylo 8.–10. května a v roce 2015 15.–17. května. Kromě těchto víkendů kroužkovatelé prováděli odchty individuálně na svých lokalitách. Lejscí byli odchytáváni ve starých bučinách a jedlobučinách v polohách 600–800 m n. m. K odchytu byly použity nárazové sítě na pěvce s oky 19 mm a délce 12 metrů za použití imitace zpěvu. V některých případech byla při odchytu využita atrapa samce vyrobená z moduritu. Ještě před postavením sítě byla nahrávkou otestována reakce samce. Sítě byly stavěny co nejbližší zpívajícímu samci a pokud možno v místech, kde byly nízko větve stromů. Pokud se jedinec nechýlil zhruba do 10–15 minut, byla síť přemístěna nebo byl odchyt ukončen (metodiku viz Kroužkovatel č. 17). V roce 2014 a 2015 byli lejscí malí značeni barevnými kroužky. Ptákům byl dáván vždy hliníkový kroužek a jeden barevný plastový kroužek. Místa výskytu všech zjištěných jedinců byla ještě v terénu zakreslena do porostních map bez ohledu na to, zda byli ptáci odchyceni. Následně byly údaje zaneseny do databáze.

Výsledky

Během dvou let bylo okroužkováno celkem 32 jedinců lejska malého, z toho většina v NPR Mionší. Výsledky průzkumů a odchytů v Mionší ukazují na významný fakt, že v populaci převažují starší samci (věková kategorie +2K) nad dvouletými (2K). To je pro běžnou populaci poměrně neobvyklé, protože standardní věková struktura populace obsahuje nejvíce 2K jedinců a s narůstajícím věkem klesá počet jedinců. Jedním z vysvětlení může být vysoká kvalita biotopů, které obsazují nejvyšší kvalitu jedinci. Ti pak vytlačují mladé samce do méně vhodných lokalit.

Ptáci na hnízdiště přilétají už v první květnové dekádě a ihned teritoria obhajují. V této době mají také nejvyšší hlasovou aktivitu, která poměrně rychle klesá, což je zásadní zjištění pro monitoring početnosti druhu. Monitoring prováděný po 20. květnu je podle naší zkušenosti značně zkreslený, protože většina samic již sedí na hnízdech a samci zpívají mnohem méně. Ve třetí květnové dekádě a v červnu

se samci ozývají převážně nenápadnými hlasy a zpívají zpravidla jen krátce, intenzivně zpívají jen nespárovaní samci. Metodika monitoringu vytvořená ČSO a schválená AOPK však nezahrnuje období nejvyšší hlasové aktivity před 20. květnem a pravděpodobně podhodnocuje počty samců (Hora a kol. 2010). Pozorování značených jedinců prokázalo, že ptáci navštěvují cizí teritoria a také zde reagují na hlasovou nahrávku, což může komplikovat vyhodnocování početnosti. Zajímavý případ byl zaznamenán v Komorní Lhotce, kde byl 24. 5. odchycen samec +2K. Další kontrola lokality byla provedena 19. 6. i za použití nahrávky, ale kroužkovaný samec zjištěn nebyl. Na stejné lokalitě se však vyskytoval jiný samec (2K), který byl odchycen a kroužkovaný. Jsou tedy samice polyandrické? Mohl se zde pár zcela vyměnit, nebo došlo jen k výměně samců? Následná kontrola lokality už nebyla provedena, a tudíž nebylo prokázáno, zda se mladý samec na lokalitě zdržoval delší dobu, ani zda byla v teritoriu přítomna samice. Na jiné lokalitě v masívu Travného byl kroužkovaný 22. 5. samec +2K. Při kontrole lokality 4. 6. nebyl zjištěn ani za použití nahrávky a jeho výskyt byl potvrzen až 5. 7., kdy byl pozorován i se samicí a intenzivně varoval, což nasvědčovalo přítomnosti hnízda nebo vyvedených mláďat. Další zajímavý případ byl zaznamenán 8. 5., kdy v jednom starém lesním porostu v údolí Dinotice byli zjištěni čtyři zpívající samci, z toho dva se podařilo okroužkovat. Mladý samec 2K byl při odchytu pozorován se samicí, která však chycena nebyla. Samec byl odchycen a kroužkován dopoledne hliníkovým kroužkem. Kolem 16. hodiny odpoledne zpíval na stejném místě jiný samec bez kroužku, což bylo zjištěno vizuální prohlídkou dalekohledem. Nejzajímavější je, že kroužkovaný samec byl v 18:40 odchycen vzdušnou čarou asi 370 m JV směrem ve vedlejším starém bukovém porostu. Samice nebyla v jeho přítomnosti zjištěna. Místo kroužkování je od porostu, kde byl samec kontrolován, odděleno mladým smrkovým lesem.

Z uvedených poznatků získaných během dvouletého monitoringu je patrné, že tatáž teritoria jsou obsazována různými samci a zřejmě i různými páry. Pravděpodobně se někteří jedinci mohou vyměnit i během jedné hnízdní sezóny. I v rámci jednoho rozsáhlého porostu (Mionší 167,9 ha) jsou ve většině případů obsazována stejná teritoria. Samci kroužkovaní v Mionši v roce 2014 nebyli ve stejných teritoriích zaznamenáni v roce 2015, ale tato teritoria byla obsazena jinými samci. Zatím byl zjištěn jeden případ, kdy se samec vrátil do stejného teritoria. Tento samec kroužkovaný v roce 2014 byl znovu odchycen v roce 2015 ve vzdálenosti asi 50 m od místa prvního odchytu. Monitoring prokázal, že různí jedinci si pro hnízdění vybírají v lesním porostu stejná, pravděpodobně nejvhodnější teritoria určená specifickými podmínkami (expozice, potrava, hnízdní možnosti, mikroklima atd.) To může vysvětlovat fakt, že v některých porostech lejsci malí nejsou zaznamenáváni, i když se jedná z našeho pohledu o kvalitní biotop.

Naše výsledky ukazují, že lejsci začínají hnízdit ihned po přiletu. Brzké hnízdění obecně zvyšuje úspěšnost přežití mláďat, která mají dostatek času dobře se připravit na tahové období. Brzký začátek hnízdění dokládá např. samec kroužkovaný 8. 5. barevným kroužkem, který byl následující den pozorován se samicí při stavbě hnízda. Další doklad poskytla samice odchycená 16. 5. s abnormálně hmotností 12,2 g. Vyklenutí břicha a velká hmotnost indikovaly přítomnost vejce v těle, navíc vyvinutá hnízdní nažina dokazovala, že se nejedná o první vejce, ale že samice již sedí na snůšce. Nabízí se zde několik možných vysvětlení. Samice se zřejmě spárovala ihned po přiletu na hnízdiště, což muselo být nejdříve kolem 10. 5. Nelze ani zcela vyloučit možnost, že se páry vytváří již za tahu nebo dokonce na zimovištích. Tím by se mohlo uspišit celé hnízdění až o několik dní. U pěvců je to sice velmi neobvyklé a tato úvaha je málo pravděpodobná, nicméně nelze ji zcela zavrhnout. Nelze také úplně vyloučit, že se ptáci ihned po přiletu ozývají minimálně a s intenzivním obhajováním teritorií začínají až po několika dnech. Pro setkání ptáků a vytvoření páru mohou jedinci využívat i jiné, méně

nápadné kontaktní hlasy nebo samci zpívají jen velmi krátce a nám se při první návštěvě lokality nepovede přítomnost lejsků odhalit. V této době se však již mohou utvářet páry, docházet ke kopulaci a samci pak intenzivním zpěvem obhajují už jen teritorium. Tyto úvahy však bude nutné podložit dalším výzkumem. Nyní není ani jasně prokázáno, že samci přilétají dříve než samice. Při kontrolách začátkem května jsou už samice na hnízdišti přítomny.

Mezi ornitologickou veřejností se často objevují názory, že mladí dvouletí samci jsou spíše nespárovaní, nemají stálé teritorium a nevstupují do reprodukčního cyklu. Naše dosavadní výsledky však tento předpoklad nepodporují. Ve čtyřech případech byl během odchytu pozorován dvouletý samec se samicí. Oba ptáci během odchytu intenzivně varovali a hledali soka. Ačkoliv se nepodařilo hnízdění prokázat nálezem hnízda, z chování ptáků a výskytu párů v hnízdní době ve vhodném biotopu je hnízdění více než pravděpodobné. Velmi zajímavé chování bylo zjištěno 17. 6. 2014 na Smrku. Při odchytu lejska malého začal na nahrávku místo lejska intenzivně varovat pár králíků ohnivých. Oba ptáci varovali intenzivněji na nahrávku lejska malého, než na nahrávku vlastního druhu.

Reakce samců na nahrávku byla rozdílná, což záleželo zřejmě na tom, zda se jednalo o samce držící stálé teritorium a také zda nahrávka byla umístěna v blízkosti hnízda. Většina samců na nahrávku varovala a poletovala v korunách stromů a nepodařilo se je dostat níže k síti, a tudíž ani okroužkovat. Samci, které se podařilo chytit, většinou nalétli do sítě během prvních 10–15 minut po puštění nahrávky. Většina samců, kteří narazili jednou do sítě a vytřepali se ven nebo se odrazili, už zůstali v korunách stromů a nepodařilo se je znovu k síti nalákat. V řadě případů létala se samcem i samice, ale málokdy se ji podařilo chytit. Nejlepší dobou na odchyt je brzké ráno nebo podvečer kolem západu slunce. Během dne často pofukuje vítr a lejsci vlnící se síť vidí, a pokud do ní naletí, snáze se odrazí nebo vytřepou ven. Problematické je používání kombinací barevného značení. Lejsci jsou velmi malí ptáci pohybující se v olistěných korunách stromů. Zejména v pralesovitých porostech je problém zpívajícího samce vůbec najít, a když k tomu připočteme neustálý pohyb ptáků, je správné odečtení barevné kombinace nadlidský úkol. Reálné je pouze zjistit, zda jedinec barevný kroužek má. V roce 2016 bude od barevných kombinací upuštěno a ptáky budeme značit jedním druhem dobře odlišitelné barvy pouze na třech lokalitách s tím, že každá lokalita bude mít unikátní barvu.

První výsledky kroužkování už přinesly zajímavé informace, které bude nutné dále podložit větším množstvím dat a nemalým kroužkovacím úsilím. Přitom během systematického kroužkování vyvstala celá řada otázek, na něž také chybí odpověď. Je velmi důležité věnovat se tomuto druhu dlouhodobě a systematicky, zejména na hnízdištích. Lejsků může být dobrým tématem bakalářských či diplomových prací, ale významně k jeho poznání mohou přispět i jednotliví kroužkovatelé. Vyzýváme především začínající kroužkovatele, aby se tomuto druhu věnovali a nenechali se odradit tím, že za celý den v terénu chytanou třeba jen několik ptáků. Nejde o to, kolik ptáků okroužkujete, ale jaké výsledky může vaše úsilí přinést.

Literatura:

- HORA J., BRINKE T., VOJTĚCHOVSKÁ E., HANZAL V., KUČERA Z. (eds.): Monitoring druhů přílohy I směrnice o ptácích a ptačích oblastí v letech 2005–2007. AOPK ČR 2010
- KŘENEK D., PAVELKA J. (2013): Vymezení nových maloplošně chráněných území v Ptačí oblasti Horní Vsacko a zhodnocení významu klíčových lesních porostů a komplexů pro předmětné a zvláště chráněné druhy ptáků, dep. in CHKO Beskydy
- KŘENEK D. (2006): Vymezení jádrových území a návržení přírodní blízkého hospodaření v lesích s ohledem na zachování ptačích druhů, jako předmětů ochrany v Ptačích oblastech Horní Vsacko a Beskydy, dep. in Správa CHKO Beskydy, Rožnov p. R.

Uvedení dvou nových zimních kroužkovacích projektů

Pavel Jaška | rallus@centrum.cz

Tomáš Marek | vimperak@gmail.com

V zimním období tradičně ustává aktivita v kroužkování pěvců s výjimkou odchyť na krmítkách a zásypech. Tato stanoviště se přímo nabízejí pro dlouhodobé projekty, neboť zde lze i v „nepříznivých“ částech roku relativně pohodlně kroužkovat za použití jednotné metodiky. Cílem článku je představení prvního ročníku dvou projektů, v nichž se standardní metodikou odchytávají ptáci na krmítku.

První projekt probíhá ve středu Mariánských Lázní (582 m n. m.) na zahradě sousedící s lázeňskými parky a zástavbou vil, kde se chytá na krmítku do jedné desetimetrové sítě. Krmítko je zde umístěno pouhých 35 m od hlavní silnice. Druhý projekt probíhá nedaleko Vimperka (790 m n. m.) v křovinatém podmáčeném terénu obklopeném monokulturami smrkovými lesy, olšinami a pastvinami. Chytá se zde do tří po terénu rozmístěných sítí. Pouze jedna osmáctimetrová síť je v bezprostřední blízkosti krmítka. Oba projekty začaly v letošním roce (Tab. 1).

Vznik projektů byl v obou případech důsledkem řady faktorů. Mezi hlavní hybatele projektů patřil zájem o sledování zimujících, nikoliv táhnoucích populací ptáků. Svou úlohu dohromady sehrála i časová zvládnutelnost projektů v ornitologicky klidnější části roku a snaha systematizovat kroužkovací činnost. Impulzem k zahájení mariánskolázeňského projektu byla pravidelná zimní ornitologická exkurze pro veřejnost po lázeňských parcích, kterou první z autorů převzal po RNDr. Pavlu Řepovi. Pro nedostatek sněhu však exkurze v předvánočním čase poněkud ztratila na romantice. Snaha kompenzovat zasněženou lázeňskou atmosféru odchycením zimujících ptáků na krmítku pak vedla ke zformování krmítkového projektu.

Vzhledem k poměrně malým odchytovým dimenzím si projekty nekladou příliš velké ambice. Základní cíle spočívají v rozšíření znalostí o fungování zimních populací ptáků, zejména o jejich stálosti na zimovišti, meziroční věrnosti zimovišti, poměru pohlaví a věkové struktuře zimujících druhů, vlivu počasí na zimující ptáky apod. V Mariánských Lázních jsou ptáci také měřeni a váženi, což může přinést zajímavé poznatky např. o jejich kondici (dle tukových zásob). Protože se na lokalitě u Vimperka chytá i mimo zimu (včetně letního období), lze zde získat řadu informací o celoroční stálosti ptáků v lokalitě.

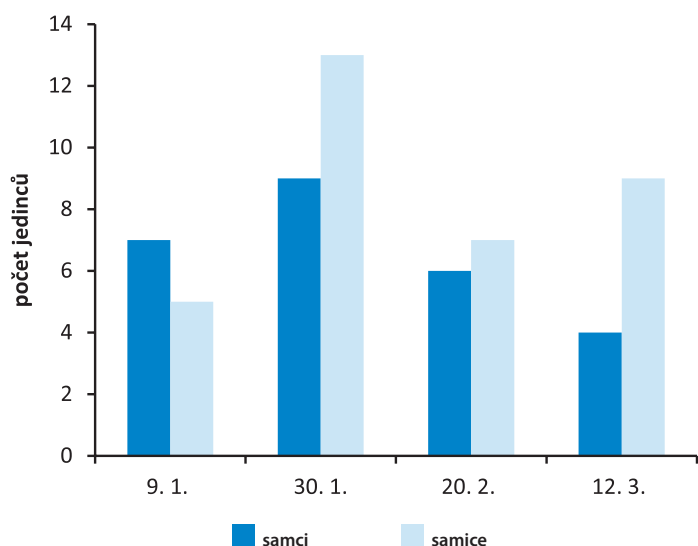
Letošní sezóna byla svým počasím při odchycích poměrně příznivá. Oba projekty však počítají s jistou flexibilitou odchytových dnů při nepříznivém počasí (déšť, silný vítr apod.). V projektech se chytá vždy do 12 hodin. Takové vymezení může významně zkreslovat výsledky odchytu kvůli změnám délky dne. Toto zkreslení může být při analýzách dat kompenzováno díky zaznamenávání času vlastních kontrol. Krmí se především slunečnicí, lojem, dále jablky (Mariánské Lázně) a semenným odpadem po sklizni řepky (Vimperk). Délka a umístění sítí je konstantní.

Za první čtyři odchytová dopoledne se v Mariánských Lázních podařilo odchytit 107 jedinců devíti druhů (Tab. 2). Zpětně se podařilo odchytit osm ptáků tří druhů v rámci projektu, jednoho jedince pak mimo projekt. Při odchycích dominoval čížek lesní. Bylo odchyceno celkem 54 čížků, z nichž se podařilo šest kontrolovat v některém z následujících termínů (11,1 % návratnost). Jedna samice byla kroužkována při prvním odchytu 9. ledna a kontrolována při posledním odchytu 12. března, tedy po 63 dnech. Dva čížci byli kontrolováni po 42 dnech a tři po 21 dnech (samice a dva samci). Sýkory babky neklamaly svou stálostí. Za celou zimu bylo na krmítku okroužkováno pět jedinců (3 v rámci projektu, 2 před jeho zahájením), z nichž dva byli kontrolováni, vždy po 21 dnech (jeden z nich značen mimo projekt; návratnost projektu 33,3 %). Zpětně odchytit se podařilo ještě jednu sýkoru modřinku, opět po 21 dnech (návratnost necelých 5,9 %). Žádný pták nebyl chycen více než dvakrát.

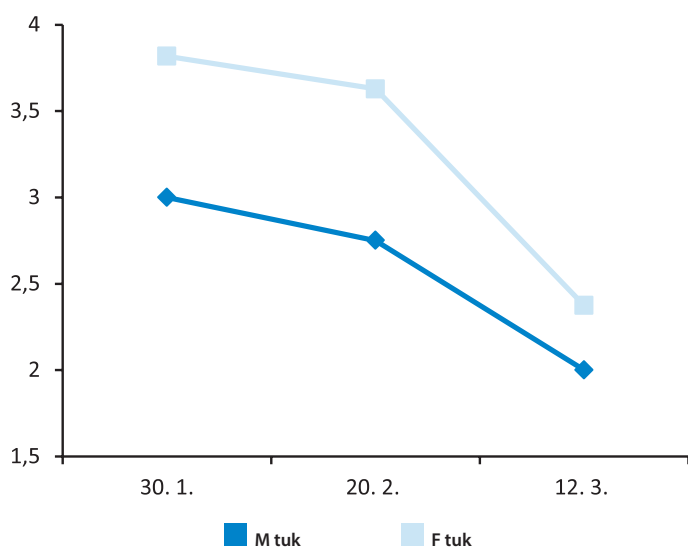
Na lokalitě u Vimperka se za pět odchytových dnů podařilo odchytit 152 ptáků devíti druhů (Tab. 2). Zpětně se podařilo odchytit v rámci projektu devět ptáků dvou druhů, mimo projekt pak 37 jedinců čtyř druhů. Při odchycích dominovaly sýkory. V rámci projektu se podařilo odchytit 60 sýkor modřinek. Zpětně bylo kontrolováno pět modřinek kroužkovaných v rámci projektu (návratnost 8,3 %), 11 zpětně odchycených modřinek bylo kroužkováno mimo projekt. Všechny kroužkované a zároveň zpětně odchycené modřinky v rámci projektu byly kroužkovány při prvním odchytu 12. 12. 2015. První modřinka byla zpětně odchycena po 14 dnech, další po 16 dnech a tři po 35 dnech. Bez zajímavosti není ani to, že jedna modřinka byla kroužkována na stejné lokalitě 8. 3. 2014 jako 2K a zpětně odchycena v rámci projektu 13. 2. 2016, tj. téměř po dvou letech. Zajímavý je také retrap modřinky kroužkované jako 1K v září 2015 v Litvě u pobřeží Baltského moře a kontrolované po 95 dnech u 864 km vzdáleného Vimperka. Druhým nejpočetnějším druhem byla sýkora koňadra s 54 odchycenými jedinci v rámci projektu. Zpětně se podařilo odchytit tři koňadry kroužkované v projektu, jednu kroužkovanou mimo projekt, ale chycenou dvakrát v rámci projektu (návratnost projektu 7,4 %) a 15 jedinců kroužkovaných mimo projekt. Jako u modřinky byli všichni v pro-

Tab. 1: Metodické shrnutí

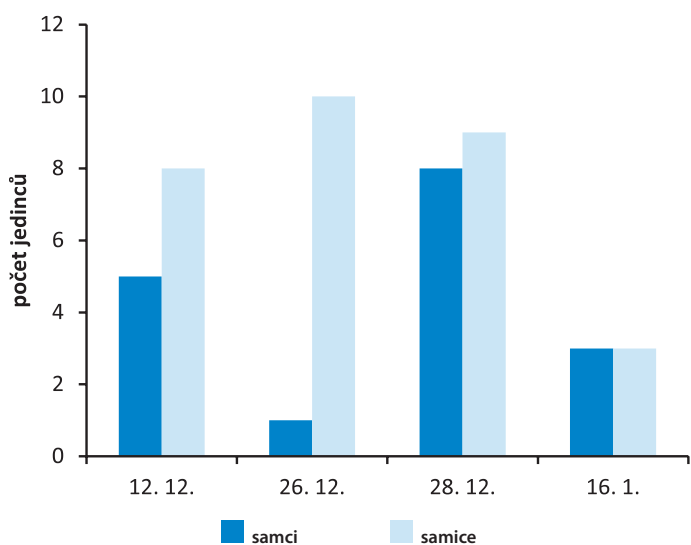
	Mariánské Lázně	Vimperk
sítě	1 × 10 m	2 × 18 m, 1 × 3 m
termín	20. 11.–15. 3.	12. 12.–29. 2.
počet odchytů	6 (každá 3. sobota)	5
načasování	rozednění – poledne	rozednění – poledne
zakrmování	pravidelně, jednotně 5 dní před odchycem	nepravidelně
získaná data	míry, tučnost, čas odchytu	
použití nahrávky	ne	ne
poznámka	letošní projekt začal až 9. ledna (4 odchyci)	v budoucnu možná redukce na 4 odchyci

Graf 1: Pohlaví odchycených čížků lesních v Mariánských Lázních. První odchyt byl ovlivněn použitím hlasové nahrávky.

Graf 2: Průměrné hodnoty tučnosti čížků. Při prvním odchytovém termínu 9. 1. nebyla tučnost sledována; n = 46.

Graf 3: Pohlaví odchycených sýkor koňader ve Vimperku. Při odchytu 13. 2. se nechytila žádná koňadra (neurčení jedinci nejsou zahrnuti).

jektu kroužkování a zpětně odchycení ptáci kroužkování 12. 12. 2015. Dvě koňadry byly zpětně odchyceny po 14 dnech a jedna po 16 dnech. Jedna zpětně odchycená koňadra byla v lokalitě kroužkována 7. 3. 2014 jako 2K a dvakrát kontrována v rámci projektu – 12. 12. 2015 a 16. 1. 2016. Třetím nejpočetnějším druhem byla sýkora uhelníček s 21 jedinci, přičemž zpětně se podařilo odchytit pouze šest jedinců značených mimo projekt. Pět z nich bylo kroužkováno jinými kroužkovateli. Jediný „vlastní“ uhelníček byl kroužkován jako 2K 21. 2. 2015 v místě projektu a zpětně odchycen při projektu po 11 měsících 16. 1. 2016. Příjemná je opět návratnost u sýkory babky. Z šesti sýkor babek odchycených v rámci projektu bylo pět již kroužkovaných na lokalitě mimo projekt.

Vzhledem k začátku projektů a skromnosti dat nelze samozřejmě vyvozovat zásadní závěry, nicméně oba projekty přinášejí kromě vlastních zpětných odchytů další drobná zajímavá zjištění. V mariánskolázeňském projektu zaujme poměr pohlaví u odchycených čížků (Graf 1), kdy samci převažují v odchytovém dni jen 9. ledna. Pouze tento odchytový den byla použita provokační nahrávka s mixem zpěvu různých druhů, včetně čížka. Pro odhad poměru pohlaví v zimních hejnech může tedy použití nahrávky při odchytu snad nepřekvapivě zkreslit skutečné počty samců a samic.

Tab. 2: Ptáci odchycení v rámci projektů v Mariánských Lázních a Vimperku.

Sloupec R ukazuje počet zpětně odchycených ptáků v rámci projektů, hodnota v závorce uvádí počet zpětně odchycených jedinců kroužkovaných mimo projekt.

Mariánské Lázně			Vimperk		
druh	počet	R - projekt	druh	počet	R - projekt
čížek lesní	54	6	čížek lesní	3	
sýkora modřinka	17	1	sýkora modřinka	60	5 (11)
sýkora koňadra	16	0	sýkora koňadra	54	4 (15)
sýkora babka	3	1 (1)	sýkora babka	6	(5)
sýkora uhelníček	3	0	sýkora uhelníček	21	(6)
hýl obecný	5	0	sýkora lužní	3	
zvonek zelený	5	0	mlynařík dlouhoocasý	3	
brhlík lesní	3	0	králíček obecný	1	
kos černý	1	0	jeřábek lesní	1	

Bez prvního odchytového dne byl v letošní sezóně poměr pohlaví samic a samců čížků 27:19. Poměrně anekdotické zjištění přineslo první předběžné zhodnocení tučnosti čížků – průměrná tučnost obou pohlaví ve třech po sobě jdoucích odchycích klesala (Graf 2). Čížci tedy zřejmě přes zimu „hubnou“, což je vzhledem k mírné zimě a příkrmování na krmítkách snad netriviální zjištění. Samice se také zdají být poněkud tučnější (průměrná tučnost samice = 3,4, samci = 2,7). Zajímavý je také odchyt sýkory babky a samce čížka, kteří byli kroužkováni oba 9. 1. přibližně ve stejnou dobu a odchyceni při stejné kontrole o 3 týdny později. Tento jediný údaj by mohl být zajímavou první vlašťovkou naznačující dlouhodobé fungování zimních smíšených hejn. Vimperský projekt přinesl obdobné zjištění vychýlení pohlaví, tentokrát však u zimujících sýkor

koňader (Graf 3). Samice převažovaly nad samci v poměru 28:15 (zde nejsou uvedeni zpětně odchycení jedinci). U 11 jedinců nebylo pohlaví určeno.

Přestože se jedná o dva poměrně odlišné projekty, jejich porovnání může přinést oboustranné obohacení. Další zajímavé výsledky přinesou s jistotou nadcházející projektové sezóny, srovnání výsledků s jinými podobnými projekty a komunikace s dalšími kroužkovateli, kteří se věnují krmítkovému kroužkování. Velmi zajímavě se např. nyní jeví srovnání návratnosti čížků v Mariánských Lázních a čížků z odchytů na Ornitologické stanici v Přerově, kde bylo jen v letošní zimě označeno 418 ptáků. Návratnost byla přitom více než čtyřikrát menší (2,63 %) než v Mariánských Lázních. Samice zde při odchycích opět převažovaly nad samci, tentokrát v poměru 237:181 (Chytil in verb).

Poznámka vedení KS

Oba projekty dobře prezentují, že k systematickému kroužkování lze přistoupit prakticky kdekoli i s minimálním vybavením. Pro možnost srovnání výsledků podobných projektů je však nutno dodržovat u každého projektu stálou metodiku – rozložení kontrol, úsek dne během něhož je chytáno, frekvence příkrmování i to, čím je příkrmováno, rozsah sítí apod. a případné změny si zaznamenávat. Ideálním stavem by pak byla jednotná metodika u všech krmítkových projektů. Důležité je si uvědomit, co chci daným projektem sledovat. Zatímco u Vimperka bylo chytáno striktně v zimních měsících, odchty u Mariánských lázních začaly ještě v tahovém období sýkor a skončily na začátku jara, kdy jsou (nejen) sýkory opět v pohybu. Upravení metodiky tak, aby pokrývala celé období průtahu sýkor, je další zajímavou možností, jak využít systematické chytání u krmítek.

I v rámci projektu může překvapit odchyt zajímavého druhu. Na fotografii samice jeřábka lesního, chycená 26.12.2015 v projektu u Vimperka.
Foto: T. Marek

Nový kroužkovací program již od roku 2016

Petr Klvaňa | petr_klvana@nm.cz

Jaroslav Cepák | krouzkovaci_stanice@nm.cz

Jak již bylo několikrát avizováno, bude v letošním roce spuštěn nový on-line kroužkovací program. Je vytvářen ve spolupráci s ČSO a při jeho tvorbě byla využita existující struktura databáze pro aplikace AVIF (birds.cz), modifikovaná a rozšířená pro účely zaznamenávání kroužkovacích dat. Databáze bude obsahovat všechna data převedená z kroužkovacího programu RINGS a nově bude sloužit k ukládání kroužkovacích dat.

Proč on-line?

Tvorbou on-line verze následujeme celou řadu zahraničních kroužkovacích centrál, kde již podobné systémy fungují. On-line verze řeší několik zásadních problémů, které u off-line programu RINGS nastaly:

- 1) **Nezávislost na operačním systému PC.** Stávající program RINGS by vytvořen v době používání Windows XP a v prostředí tohoto operačního systému optimálně fungoval. Každá nová verze OS Windows ale způsobovala značné komplikace ve fungování programu. V posledních letech jsou navíc aktualizace vydávány stále častěji a program musí běžet pod velkým počtem verzí a fungovat jak v 32, tak 64 bitovém systému. Navíc individuální nastavení PC včetně různých antivirů funkcionalitu dále komplikuje. Všechny tyto problémy s novou on-line verzí odpadnou.
- 2) **Rozšiřování sledovaných dat.** Stávající struktura programu téměř neumožňovala rozšiřovat počet sledovaných proměnných. Díky nové struktuře se spektrum údajů zaznamenávaných u odchycených ptáků podstatně rozšíří. Předpokládáme,

že program bude i v průběhu provozu a ve spolupráci s uživateli nadále rozvíjen a vylepšován.

- 3) **Okamžitá aktualizace údajů v číselnících a při vylepšení programu.** V případě jakékoliv změny ve stávajícím RINGSu byl uživatel nucen stáhnout si nový exe soubor, případně aktualizovat číselníky. Tyto komplikace s novou on-line verzí naprosto odpadnou.

Jak bude program vypadat?

Nový program si do určité míry zachovává členění a strukturu programu RINGS. Snahou bylo zachovat pořadí položek tak, jak jsme byli zvyklí. Do aplikace se budeme přihlašovat pod vlastním heslem a uvidíme všechna svá kroužkovací data, která máme nyní uložena v databázi (včetně zpětných hlášení).

On-line databáze bude sloužit i k objednávání kroužků. Objednané kroužky se po schválení objednávky automaticky každému načtou do skladu, a odpadne tak možnost chybného zápisu jednotlivých sérií.

Každý z nás bude mít možnost do databáze ukládat své kroužkovací záznamy a zpětná hlášení. Svá kroužkovací data budeme mít možnost vyexportovat pro práci off-line a k dispozici bude řada datových filtrů. Zachována je také možnost exportu přehledu počtů okroužkovaných jedinců u jednotlivých druhů za určité časové období do přehledné tabulky. Zpětná hlášení po uložení projdou verifikací v KS a každý je následně uvidí mezi svými vyřízenými zpětnými hlášeními. Zpětná hlášení včetně dalších odchytů či kontrol daného kroužku budou aktualizována a přibude možnost zobrazení nálezových dat na mapě i export zpětných hlášení do pdf souboru.

Co nový program přinese?

- 1) **Bezproblémová dostupnost programu** – každý se dostane ke svým záznamům z jakéhokoliv počítače připojeného k internetu. Jelikož jsou data vkládána přímo do aplikace, odpadne nutnost zasílat je e-mailem. Výrazně to zvýší možnost průběž-

ného ukládání záznamů během roku a v podstatě odpadne nebezpečí „ztráty dat“ při ukládání.

- 2) **Zálohování dat** – data budou automaticky zálohována, tudíž značně poklesne riziko ztráty dat.
- 3) **Nové zadávání lokalit** – program umožňuje přesně zadávat místa kroužkování či nálezu kliknutím do mapy. Je zavedena také nová možnost udání míry přesnosti souřadnic. Nově bude možnost vytvořit si „vlastní lokality“ (místa, kde často kroužkujeme), což urychlí zadávání dat.
- 4) **Začlenění barevného značení** – nově bude možnost přidat informace o barevném značení – tedy typu značky, barvě a alfanumerickém kódu – a podle těchto údajů i vyhledávat. To umožní zadávat zpětná hlášení i při odečtu barevného kroužku či značky.
- 5) **Možnost zadávání nových údajů** – nový program se výrazně rozšířil o nově sledované položky. Nově bude možno zaznamenávat např. odchytovou metodu a způsob lákání ptáka. Zcela nová je část programu věnující se problematice pelichání a významně se rozšířila sekce biometrie, kde vedle nových položek jako např. délka zobáku či hlavy přibyla i povinnost zaznamenat metodu měření běháku či zobáku. V případě nevzletných mláďat bude možné zadávat jejich stáří a nově bude možno vložit i fotografii odchyceného jedince.

6) **Speciální kroužkovací programy** – vedle projektu CES přibyla nově i sekce věnující se projektu RAS, která obsahuje všechny údaje sledované v rámci tohoto projektu. V případě těchto projektů bude nově možno jednoduše vygenerovat souhrn pro lokalitu a rok (časový úsek).

7) **Zpětná hlášení** – kompletní zpětná hlášení budou načtena do databáze poté, co budou verifikována kroužkovací stanicí. Data zpětných hlášení bude možno promítnout do mapy a ke konkrétnímu kroužku také uvidíme i všechny další nálezy. „Life-history“ bude neustále aktualizována, a budeme tak mít možnost se seznámit i s pozdějšími nálezy daného kroužku.

Věříme, že se online databázi podaří spustit v letních měsících, kdy bude možno nejen vkládat kroužkovací údaje i zpětná hlášení, ale funkční bude i část pro Kroužkovací stanici a budou převedena všechna data ze stávajícího RINGSu. Online verze by měla výrazně zjednodušit zadávání kroužkovacích dat a do značné míry ulehčit a zefektivnit činnost Kroužkovací stanice. Každý se bude moci kdykoliv přesvědčit, zda jsou v databázi jeho data včetně zpětných hlášení kompletní, což jistě odstraní řadu chyb a nedorozumění, která dnes musíme řešit pomocí e-mailu či telefonicky.

Najdou se štirčí stopaři u ptáků?

František Štáhlavský | stahlf@natur.cuni.cz

vzdálení i několik tisíc kilometrů. Forézie prostřednictvím hmyzu však pro tyto vzdálenosti neposkytuje zcela uspokojivé vysvětlení. To by mohla lépe vysvětlit forézie štirků na ptácích. Bylo by to logické, štirčí jsou častými obyvateli ptačích hnízd a mohli by se s nimi tedy i šířit. V této chvíli nám nicméně není znám žádný spolehlivý doklad o zachycení štirků přímo na těle či peří ptáků. Pokud narazíte přímo na těle ptáků (patrně na peří) nebo v odchytových pytlících na tyto cca 2 mm velké pavoukovce s nápadně klepetovitě zvětšenými makadly, dejte nám prosím vědět. Nejlépe přímo s dokladovým materiálem – buď v jakékoliv lahvičce (na vyžádání pošlu) nebo úplně stačí štirka jemně přimáčknout mezi papír a jeho okraje pečlivě ohnout. Váš údaj by představoval velmi cenný doklad tohoto způsobu šíření. Děkuji předem za případnou pomoc či jakékoliv vaše zkušenosti k této problematice.

Forézie představuje pasivní transport na jiném lépe pohyblivém organismu. Jako klasický příklad se často vybaví štirčí, jejichž přichycení na okřídleném hmyzu je dobře zdokumentováno, mimo jiné i velmi pěknými fotografiemi. Naše probíhající studie navíc ukazuje, jak moc efektivní takový způsob šíření pro štirky může být – geneticky identičtí jedinci mohou být od sebe

Štirček *Dendrochernes cyrneus*, samice.
Zvětšeno 25,6x.

V červnu 2016 bude vydána publikace „Identification Guide to Birds in the Hand“ autora Laurenta Demongina. Jedná se o doplněnou a přepracovanou anglickou verzi francouzského originálu „Guide d'identification des oiseaux en main“ vydaného v roce 2013.

Publikace je určena především pro kroužkovatele a je detailně věnována determinaci, určování stáří a pohlaví, biometrie či pelichání u 301 (154 nepěvců a 147 pěvců) nejčastěji kroužkovaných evropských druhů. Obsahuje i obecnou část týkající se způsobů měření, typů pelichání atp. Jsou v ní využity jednak vlastní bohaté autorovi zkušenosti z 25leté kroužkovatelské praxe a řada údajů je čerpána i z vydaných určovacích příruček („Svensson“, „Baker“, „Jenni a Winkler“).

Rozměry publikace 17×24 cm, 392 stran, hmotnost 870 g.
Bližší informace lze získat a příručku lze objednat on-line na webové adrese <http://guidebague.wix.com/accueil>

Cena je 40 Euro + poštovné.
Pro objednávky do 30. 6. 2016 platí 10% sleva.

Kroužkovatel – zpravodaj Společnosti spolupracovníků
Kroužkovací stanice NM

Vydává Společnost spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea, Hornoměřcholupská 34, 110 00 Praha 10

Výkonný redaktor: Petr Klvaňa

Redakční rada: Alena Klvaňová, Miroslav Jelínek, Zdeněk Valeš,
Peter Adamík, Jaroslav Koleček

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: Repropress, Brno

Kroužkovatel uveřejňuje:

- Informace z Kroužkovací stanice NM
- Informace ze Společnosti spolupracovníků KS NM
- Příspěvky zaměřené na metodiku odchytu a určování stáří a pohlaví ptáků
- Příspěvky zabývající se problematikou tahu ptáků

Náplní podzimního čísla je Zpráva Kroužkovací stanice za předchozí rok. Rukopisy příspěvků zasílejte elektronicky na mailovou adresu Kroužkovací stanice: krouzkovaci_stanice@nm.cz.
Náklad: 500 výtisků, ISSN 1803-1552

